

16.1.2008

Dnro 590/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

PROFESSORIN MENETTELY YHTEYDENOTOISSA PERHEKESKUKSEEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 21.2.2005 päivätyssä kirjeessään Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professorin menettelyä. Kantelun mukaan professori on lähettänyt yhteiskuntapolitiikan laitokselta perhekeskuksen johtavana sosiaalityöntekijänä toimivalle kantelijalle useita sähköpostiviestejä, joissa hän kantelijan mielestä ahdisteli ja painosti kantelijaa tavalla, joka ei sovi virkamiehelle.

Kantelijan näkemyksen mukaan professori on pyrkinyt vaikuttamaan yksittäisen kunnan virkamiehen virkatoimien suorittamiseen vireillä olleessa asiassa. Kantelija oheisti professorin hänelle ja kantelijan esimiehille lähettämiä viestejä sekä otteen professorin kotisivulta. Kantelijan mielestä viestien sisältö lähentelee kunnianloukkausrikosta. Kantelukirjoituksen mukaan kantelijan salassapitovelvollisuus on estänyt häntä vastaamasta viesteihin ja selvittämästä asioita omalta kannaltaan. Kantelija pyysi oikeusasiamiehen kannanottoa asiassa.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumista

Asiakirjaselvityksen mukaan Espoon kaupungin perhekeskus ja sen johtavana sosiaalityöntekijänä toimiva kantelija teki 15.12.2003 kiireellisen lasten huostaanottopäätöksen eräissä lastensuojeluasiassa. Samaan aikaan kärjäoikeudessa oli vireillä asiaan liittyvä lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva prosessi (jossa kärjäoikeus antoi päätöksen 26.2.2004). Professori lähetti kantelijalle 17.12.2003 sähköpostiviestin, jossa hän kirjoitti muun muassa seuraavasti:

"viitaten äskettäiseen päätökseesi --- lasten kiireellisestä huostaanotosta (jonka nauhoituksen olen juuri kuunnellut) haluaisin muistuttaa Sinua viranomaisen velvollisuudesta toimia puolueettomasti ja ottaa huomioon kaikki lapsen etua koskevat

näkökohdat. - - - Nähdäkseni tätä voi pitää suoranaisena virkavirheenä tai ainakin äärimmäisen puolueellisena toimintana. - - - Tällainen ei yksinkertaisesti ole lainmukaista ja tasapuolista viranomaistoimintaa ... Totean varmuuden vuoksi, etten ole minkäänlaisessa sukulaisuus tai toimeksiantosuhteessa kehenkään asianosaisista vaan kirjoitan sinulle puhtaasti ammatillisesta intressistä. Sosiaalityössä täytyy voida toimia puolueettomasti ja osata arvioida myös kokonaisuutta."

Professori lähetti edellä mainitun viestin myös 19.12.2003 tiedoksi kantelijan esimiehelle tämän työsähköpostiosoitteeseen. - - -

Kantelijan esimiehelle lähetetyssä viestissä oli professorin nimi ja sen lopussa hänen yhteystietonsa yliopistolla sekä linkki kotisivuille. Aikaisemman, edelleenlähetetyn viestin lopussa oli näiden lisäksi professorin nimen alla hänen virkanimikkeensä sosiaalipolitiikan professori.

Lasten isä kanteli 5.1.2004 Espoon kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnalle muun muassa edellä mainitusta kiireellistä huostaanottoa koskevasta päätöksestä. Lautakunta antoi asiassa 18.2.2004 päätöksen, jolla se ei muuttanut asiassa tehtyä ratkaisua.

Lasten isä kanteli perhekeskuksen päätöksestä Etelä-Suomen lääninhallitukselle 31.3.2004. Kantelija antoi lääninhallitukselle selvityksen käsillä olevassa asiassa 13.6.2004.

Professori lähetti kantelijalle viestin myös 19.3.2004; viestissä oli kyse asiakirjajulkisuuden toteutumisesta asiassa. Viestin lopussa on professorin osoite yliopistolla ja linkki hänen kotisivuilleen.

Kantelijalle 17.8.2004 lähettämänsä viestin mukaan professori oli tässä puheena olevassa lastensuojeluasiassa

"tutustunut vastaukseesi Lääninhallitukselle ja kommentoinut sitä. Erittäin mielenkiintoista materiaalia opetukseen! - - - Viestin lopussa on professorin osoite yliopistolla ja linkki hänen kotisivuilleen.

- - -

Etelä-Suomen lääninhallitus antoi 21.1.2005 päätöksen käsillä olevassa asiassa lasten isän kanteluun. Päätöksessä arvosteltiin eri perusteilla Espoon kunnan sosiaaliviranomaisten ja kantelijan toimintaa.

Professori lähetti kantelijalle 27.1.2005 sähköpostin, jossa professori kirjoitti muun muassa seuraavaa:

- - -

Olen todella huolissani että meidän kouluttamamme ihmiset voisivat toimia näin häikäilemättömästi kuin sinä tässä asiassa olet kautta linjan toiminut. - - - Viestin lopussa on professorin osoite yliopistolla ja linkki hänen kotisivuilleen.

Professori lähetti kantelijalle 28.1.2005 sähköpostin, jossa hän kirjoitti kantelijalle muun muassa seuraavasti:

"Todettakoon, että olen ehdottomasti alan professorina sitä mieltä, että et noudata Lastensuojelulakia, - - - Viestin lopussa on professorin osoite yliopistolla ja linkki hänen kotisivuilleen.

Professori lähetti kantelijan työ sähköpostiosoitteeseen 31.1.2005 viestin sekä 15.2.2005 viestin, jossa hän kirjoitti seuraavaa:

"Olisin utelias tietämään, mikä saa sinut toimimaan niin irrationaalisesti tässä ... asiassa? ...

Oletko päättänyt näyttää minulle, että professorit eivät pääse hyppimään nenille, oletko päättänyt näyttää hankalalle asiakkaalle että vastaan paneminen ei kannata, oletko päättänyt näyttää lapsille että heidänkään ei pidä panna vastaan viranomaisille? - - - Viestin lopussa on professorin osoite yliopistolla ja linkki hänen kotisivuilleen.

Asiakirjaselvityksen mukaan asiassa on sittemmin annettu useita viranomaispäätöksiä, ja asia on tietyn osin edelleen vireillä Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa.

3.2

Selvitysten sisältö

Professori kertoi 15.8.2005 selvityksessään näkemyksiään sosiaalityöstä ja erityisesti lastensuojelusta sekä sosiaalityöntekijöiden harkintavallasta. Hänen näkemyksensä mukaan kantelija on kääntänyt asiakkaiden suojeluun tarkoitetun oikeuden asiakkaita vastaan – tai tässä tapauksessa määrättyä tapausta asiakkaan luvalla seuraavia asiantuntijoita vastaan.

Professori kertoi, että hänellä on ollut lastensuojeluasiassa asianosaisena olleen isän lupa tapauksen ja sitä koskevien asiakirjojen käyttöön. Hän oheisti lasten isän 15.8.2005 päiväämään kirjallisen suostumuksen käyttää hänelle kertynyttä aineistoa vastauksessaan eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Professori kirjoitti, että kantelijan on todettu Etelä-Suomen lääninhallituksen 21.1.2005 antamalla päätöksellä menetelleen virheellisesti käsillä olevassa asiassa. Professori katsoi, että viesteissään hän on puuttunut muun muassa näihin virheisiin.

Professori totesi, että hän ei ole toiminut asiassa virkamiehenä tai viranomaisen ominaisuudessa, vaan asiaan perehtyneenä asiantuntijana ja puhtaasti humanitaarisista syistä. Hän totesi, että jos hänellä olisi ollut määräysvalta kantelijan toimintaan, olisi hän lopettanut sen ajat sitten. Hänen näkemyksensä mukaan hän ei ole sellainen viranomaislainen, jonka ratkaisusta kantelija voisi ylipäätään kannella.

Professori katsoi esittäneensä asiassa oman näkemyksensä, johon hänellä on sananvapauden puitteissa oikeus. Sosiaalityöntekijöiden on kestettävä toimintaansa kohdistuvaa kritiikkiä suhteellisen paljon, koska heidän omat toimivaltuutensa ovat niin laajat. Edelleen professori katsoi, että kantelija olisi voinut viranomaisena vastata hänen viesteihinsä paljastamatta salassa pidettäviä tietoja. Professorin mukaan kantelija on luvatta käyttänyt hänen

lähettämiään yksityisiä viestejä lähettämällä niitä edelleen. Professori toi vielä esille, ettei kantelija ole missään vaiheessa ilmoittanut hänelle, että kantelija ei halua vastaanottaa professorin viestejä tai että viestit ovat hänen mielestään ahdistelua tai painostusta.

Kantelija katsoi 11.1.2006 päivätyssä **vastineessaan**, ettei professori ole missään viesteistään ilmoittanut, ettei hän lähettäisi viestejä virkamiehen ominaisuudessa. Kantelija katsoi, että hänelle henkilökohtaisesti osoitettuja viestejä hän voi käyttää haluamallaan tavalla kysymättä lupaa niiden lähettäjältä. Kantelijan mukaan professori on sitä vastoin laajasti käyttänyt salassa pidettävää aineistoa, jota hänellä ei olisi ollut oikeutta saada. Kantelija katsoi vielä, että vaikka professorin vastineessaan esittämät käsitykset olisivat osittain oikeitakin, ei se oikeuta häntä lähettämään kantelun liitteenä olevien kaltaisia viestejä yksittäiselle kunnan virkamiehelle ja antamaan niitä tiedoksi hänen esimiehelleen.

3.3

Oikeusasiamiehen toimivalta: menettely professorin ominaisuudessa vai yksityishenkilönä

Eduskunnan oikeusasiamies voi tutkia vain viranomaisten, virkamiesten ja muiden julkista tehtävää hoitavien menettelyä. Yliopiston professori kuuluu valtion virkamiehenä oikeusasiamiehen valvontavallan piiriin.

Asiassa on kuitenkin tarkasteltava lähemmin sitä, ovatko professorin kantelussa tarkoitetut menettelyt tutkittavissa hänen virkamiesasemansa kautta, vai onko kyse professorin menettelystä yksityishenkilönä. Viimeksi mainitussa suhteessa oikeusasiamies ei ole lähtökohtaisesti toimivaltainen. Toimivaltaa ei ole kuitenkaan poissuljettu kaikin osin.

Tarkastelun lähtökohdaksi on otettava professorin käyttäytymisvelvollisuuksia koskeva sääntely. Valtion virkamieslain (750/1994) 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti. Säännöksen 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Säännöksen tulkinnassa on eräiden korkeimpien virkamiesten kuten tuomareiden kohdalla lähdetty siitä, että sen edellyttämät käyttäytymisvaatimukset ulottuvat myös vapaa-ajan toimintoihin (ks. myös 19.6.2007 antamani päätös dnro 2793/4/05, jossa oli kyse kihlakunnansyyttäjän julkisuudessa esittämistä tuomioistuimessa vireillä olleeseen asiaan liittyneistä kannanotoista). Tiedossani ei ole oikeuskäytäntöä, jossa mainittua yksityisrooliin liittyvää tulkintaa olisi ulotettu yliopiston professorin menettelyiden arviointiin. Ottaen huomioon professorin aseman en pidä tällaista lähestymistapaa poissuljettuna.

Antamassaan selvityksessä professori katsoo toimineensa asiaan perehtyneenä asiantuntijana ja puhtaasti humanitaarisista syistä. Hän korostaa, että erityisesti hän ei ole puuttunut kantelijan toimintaan viranomaisen ominaisuudessa. Jos

hänellä olisi ollut määräysvalta kantelijan toimintaan, olisi hän kertomansa mukaan lopettanut sen ajat sitten.

Totean, että kanteluun oheistetut sähköpostiviestit on yhtä lukuun ottamatta kaikki lähetetty professorin työ sähköpostiosoitteesta. Asian tarkastelussa on erityisen merkityksellistä se, että kaikkien viestien lopussa on sähköpostiohjelman lisäämä automaattinen allekirjoitusteksti, josta ilmenee professorin yhteystiedot yhteiskuntapolitiikan laitoksella yliopistolla samoin kuin hänen kotisivujensa osoite. Tämän kotisivuston pääsivulta tulee selvästi ilmi professorin olevan sosiaalipolitiikan professori Helsingin yliopistossa.

Professorin 19.12.2003 kantelijan esimiehelle lähettämään sähköpostiin sisältyvän edelleen lähetetyn viestin loppuun hän on ilmeisesti itse vielä erikseen lisännyt virkanimikkeensä sosiaalipolitiikan professori.

Professorin haastatteluun perustuva artikkeli otsikolla "terveen järjen puolustaja" ilmestyi Sosiaaliturva-lehden numerossa 1/2007. Artikkelin ensimmäisellä sivulla (s. 8) kirjoitetaan seuraavasti:

" - - - neuvoo vanhempia, yrittää löytää juridista apua ja hyödyntää verkostojaan. Yksityishenkilönä vai professorina? Häikäilemättä lähestyn eri tahoja professorina. Jos vanhemmille ei vastata, minulle yleensä vastataan. Joskus se auttaa, joskus se lukitsee tilanteen vielä pahemmin."

Edelleen artikkelin s. 10 on professorin sitaateissa julkaistu vastaus tiedusteluun syistä professorin aktiiviseen esiintymiseen lastensuojeluun pettyneiden vanhempien äänitorvena: "... pikemminkin rinnastaisin tämän greenpeace- tai amnesty-tyyppiseen aktivismiin. Maailma on täynnä pieniä ja isoja ongelmia, jotka on helpompi sivuuttaa tai puhua niistä yleisellä tasolla."

Mielestäni professorin viestien lähettämistapa ja osin sisältö (viittaus aineiston käyttämisestä opetuksessa ja 17.12.2003 viestin perusteleminen ammatillisilla intresseillä) viittaa varsin selvästi siihen, että kyse on ollut menettelystä nimenomaan yliopiston professorin asemassa. Vaikka tätä ei olisi nimenomaisesti tarkoitettu, on tällaisen samaistuksen tekeminen käsillä olevan asian olosuhteissa luonnollista. Professorin myöhemmin lehtihaastattelussa esittämä lausuma viittaa siihen, että toimiminen professorin asemassa on ollut tietoista ja nimenomaan tarkoitettua.

Katson olevani toimivaltainen tutkimaan käsillä olevan asian.

Seuraavassa tarkastelen lähemmin professorin menettelyä virkavelvollisuuksien noudattamisen kannalta. Viime kädessä kyse on siitä, onko menettely ollut valtion virkamieheltä edellytettävien käyttäytymisnormien mukaista. Asian luonteesta johtuen olen tarkastellut asiaa myös sananvapauden toteuttamisen näkökulmasta.

3.4

Menettelyn arviointi

Lähemmin menettelystä professorin tehtävien näkökulmasta

Yliopiston professorin tehtävistä on säädetty korkeakoulujen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja tehtävistä annetussa asetuksessa (309/1993). Asetuksen 19 § koskee opettajan tehtäviä. Asetuksen 20 §:n mukaan professorin tulee harjoittaa ja ohjata tieteellistä tutkimusta tai taiteellista työtä, seurata tieteen tai taiteen kehitystä alallaan, tarkastaa tutkielmia ja diplomitoita sekä hoitaa 19 §:n 1 momentissa mainittuja tehtäviä.

Yliopiston professorin viran tehtävät eivät ilmene tyhjentävästi edellä mainitusta asetuksesta. Professorin tai muun tieteenharjoittajan aseman ja toiminnan lähtökohta on tieteellinen vapaus. Sen puitteissa tapahtuvan tieteellisen toiminnan laatu on yliopistolaitoksen ja kunkin tieteenharjoittajan itsensä määriteltävissä yliopistojen itsehallinnon ja muiden tieteen harjoittamisen sääntöjen ja periaatteiden puitteissa.

Professorin tehtäviä ja vastuita on säännelty muun muassa juridisesti sitomattomissa tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimissa hyvän tieteellisen käytännön kuvauksessa sekä Professoriliiton valtuuston 30.11.2001 hyväksymissä professorin eettisissä ohjeissa. Ensiksi mainitun mukaan hyvän tieteellisen käytännön mukaiseksi on nähty muun muassa hyvän hallintokäytännön noudattaminen. Professorin eettisissä ohjeissa todetaan professorin yhteiskunnallisten tehtävien asiayhteydessä, että yhteiskunnallisena asiantuntijana toimiessaan professori noudattaa voimassa olevia normeja ja tiedeyhteisön hyväksymiä periaatteita.

Yliopiston professorin tehtävät voivat olla moninaiset. Professorin aktiivisuuden asiassa voidaan sinänsä nähdä liittyvän hänen virkansa eli sosiaalipolitiikan professorin alaan, johon voi sisältyä myös esimerkiksi viranomaistoimintaa arvostelevaa tutkimusta ja opetusta.

Käsillä olevassa asiassa, yhteydenotoissa viranomaiseen siellä ja muissa viranomaisissa vireillä olevassa muussa kuin omassa asiassa, ei nähdäkseen ole kyse tieteellisestä tutkimustoiminnasta tai muuten hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamisalaan kuuluvasta toiminnasta. Professori on itsekin luonnehtinut menettelyään pikemmin eräänlaiseksi kansalaisaktivismiksi.

Pidän edellä kuvattuja tutkimuseettisiä normeja ja suosituksia asiassa kuitenkin sikäli relevantteina, että niissä korostetaan professorien asemaa yliopistolaitoksen vastuullisimpana henkilöstöryhmänä. Niissä myös tähdennetään professorin velvollisuutena olevan noudattaa valtion virkamiehenä hyvän hallinnon vaatimuksia. Hyvä hallinto muun muassa edellyttää virkamiehen käyttäytyvän asianmukaisesti.

Menettely virkamiehen sananvapauden näkökulmasta

Sananvapauden kuuluu muun muassa rajoittamaton oikeus mielipiteisiin sekä oikeus mielipiteiden ja tietojen ilmaisemiseen ja vastaanottamiseen. Viimeksi mainitussa suhteessa sananvapauden toteuttamiselle voidaan asettaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappaleen mukaisia rajoituksia. Kuitenkin erityisesti yleisiä asioita koskevalle julkiselle keskustelulle asetettaville

rajoituksille tulee olla erityisen painavat ja relevantit perusteet. Sananvapauden käytön rajoittamisperusteiden hyväksyttävyyden harkinnassa tulee lisäksi kiinnittää huomiota käytetyn rajoittavan toimenpiteen ankaruuteen suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta.

Sisällöllisesti sananvapaus kattaa muun muassa poliittisen ja yhteiskunnallisen viestinnän, taiteellisen ilmaisun ja kaupallisen tiedottamisen. Sananvapaus ulottuu kaikenlaiseen viestin ilmaisemiseen riippumatta käytettävästä menetelmästä. Keskustelu yhteiskunnallisista ja poliittisista asioista voi edellyttää tietynlaista asioiden kärjistämistä ja tiukkaakin kannan ottamista. – Käsillä olevassa asiassa ei ole näkemykseni mukaan kyse tällaisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta, vaan pikemminkin eräänlaisesta "sivuväliintulosta" yksityishenkilöiden vireillä olevaan hallinnolliseen asiaan.

Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena kuuluu myös virkamiehille. Virkamiehen asemasta ja virkatehtävien luonteesta voi kuitenkin johtua, että hänen sananvapautensa on rajoitetumpi kuin muilla kansalaisilla (ks. Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus, 2005 s. 486–487 ja 503–505, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Vogt v. Saksa -tuomio, 26.9.1995, kohdat 53 ja 59 ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen 6.3.2001 antama Connolly-tuomio, asia C-274/99 P, kohdat 44 ja 49; ks. myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen 17.4.2007 antama A.G.M.-COS.MET Srl -tuomio, C-470/03, jäsenvaltion virkamiesten sananvapauden käytöstä valtiolle tietyissä tilanteissa koituvasta vahingonkorvausvastuusta).

Virkamies voi toimia erilaisissa rooleissa, kuten esimerkiksi nimenomaan virkamiehenä, yksityishenkilönä tai yleisemmin kansalaisroolissa. Näissä eri rooleissa sananvapauden käyttöä arvioitaessa on otettava huomioon – eri rooleissa hieman eri tavoin – valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin säännös, jonka mukaan virkamiehen on käyttyädyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. Virkamiehen erilaisten roolien toisistaan erottaminen on lähtökohtaisesti vaikeaa ja edellyttää usein hienojakoista tarkastelua. Virkamiehen sananvapauden käyttöä on tarkasteltava erikseen kussakin yksittäistapauksessa.

Ylipäättään virkamiehen olisi sananvapauttaan käyttäessään perusteltua tehdä tarvittaessa tiettäväksi, missä ominaisuudessa hän esittää näkemyksiään tai muuten toimii. Erityisesti korkeassa asemassa olevilta virkamiehiltä on perusteltua edellyttää tavanomaista huolellisempaa tilannearviota näissä suhteissa, koska heidän kohdallaan virkaroolin ja yksityisroolin samaistumisriski on lähtökohtaisesti korkea (ks. Konstari, Timo: Virkamiehen ilmaisuvapaus, 1986, s. 115–116 ja 118–119). Kirjallisessa esitystavassa, kuten sähköpostien asiayhteydessä, virkamiehellä on mahdollisuus osoittaa suullista esiintymistä selvemmin, onko kyse virkamiehenä vai yksityishenkilönä esiintymisestä.

Lähtökohtaisesti myös virkamies on siis oikeutettu esittämään esimerkiksi oikeussääntelyyn tai viranomastoimintaan kohdistuvaa kritiikkiä sekä omalla hallinnonalallaan että johonkin toiseen hallinnonalaan kohdistuen. Vastaavasti virkamiehen on kestettävä viranhoidossaan ankaraakin arvostelua. Kuitenkin viranhoidossaan virkamiesten on oltava suojattuja loukkaavilta hyökkäyksiltä (ks.

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja, 2007 s. 216). Yleisvaatimuksena kritiikin esittämiselle voidaan pitää sitä, että kritiikin on oltava asiallista (arvostelu nähtiin sallittuna esimerkiksi ratkaisussa KHO 1979-A-II-28, jossa kaupunginarkkitehti oli esittänyt asiallista arvostelua viranomaisten kannanotoista, eikä hänen voitu katsoa menetelleen virkavelvollisuuksiensa vastaisesti tai muutoinkaan menetelleen sillä tavoin sopimattomasti tai kaupungin edun vastaisesti, että kaupunginhallituksella olisi ollut valta antaa hänelle tästä huomautus).

Asiallisuusvaatimuksen vastaista menettelyä voi osoittaa esimerkiksi arvostelun jyrkkyys, yksipuolisuus tai hyvän tavan vastaisuus. Erityisen huolellinen tilannearvio on perusteltua tehdä silloin, kun virkamies väittää toisen viranomaisen menettelyä lainvastaiseksi. Vielä tärkeämpää asiallisuusvaatimuksen noudattaminen on silloin, jos kritiikki kohdistetaan nimenomaisesti tiettyyn virkamieheen tai muuten hyvin yksilöidysti (ks. Konstari, Timo: Virkamiehen ilmaisuvapaus, 1986, s. 142–148). Epäasianmukaisena on myös pidetty arvostelua, jonka nimenomaisena tarkoituksena on julkisyhteisön vahingoittaminen (näin Bruun – Mäenpää – Tuori: Virkamiesten oikeusasema, 1995 s. 110–111).

Edelleen, oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin käyttäytymisvaatimuksen vastaista voi olla sopimattomien sähköpostiviestin lähettäminen omalla nimellä tai viranomaisen nimissä. Virka-aseman on nähty voivan rajoittaa virkamiehen ilmaisuvapautta myös vapaa-ajalla (ks. Kulla, Heikki: Oikeustapauskommentti KHO 1.8.2001/1727, LM 2002/3 s. 452 ja 454 ja Koskinen – Kulla: Virkamiesoikeuden perusteet, 2005, s. 148–149). Virkamiehen epäasialliseksi katsottavaan sähköpostiviestiin on puututtu laillisuusvalvonnassa esimerkiksi tilanteessa, jossa kaupungin virkamies oli virkasähköpostiviestissään käyttänyt kuulopuheeseen perustuen toisesta henkilöstä totuudenvastaisia ja parjaavia ilmaisuja (apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen 22.5.2007 antama päätös dnro 493/4/06).

Toisaalta virkamiehen esittämän kritiikin arvioinnissa virkamiehen virkavelvollisuuksien näkökulmasta voidaan antaa merkitystä sille, missä määrin kritiikin taustalla on pyrkimys yleisen edun toteuttamiseen. Samoin arvostelussa voidaan ottaa huomioon se, missä määrin kritiikille on (ollut) perusteltua aihetta.

Kannanotto

Yliopiston professorin yksi päätehtävistä eli autonomisesti ohjautuva riippumaton tieteellinen tutkimustyö ei ole sidoksissa hyvän hallinnon edellytyksiin. Tähän nähden on kuitenkin eri asia, että tieteen vapauspiirin ulkopuolelle jäävissä valtion virkamiehen tehtävissä ja toiminnoissa myös professorin tulee mahdollisuuksien mukaan toimia hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti. Kuten edellä on tullut esiin, pidän käsillä olevan asian arvostelussa keskeisenä hyvän hallinnon edellytyksenä olevia virkamiehen käyttäytymisvelvoitteita.

Käsillä olevassa asiassa professori on toiminut yksittäisessä lastensuojeluasiassa aktiivisesti yhden osapuolen intressien edistämiseksi – ja samalla väistämättä, menettelyn subjektiivisista tarkoituspäristä riippumatta,

vireillä olleen asian toisen osapuolen intressejä vastaan. Professori ei ole saanut asiamiehenä toimimiseen lastensuojeluasiassa pätevää valtuutusta jutun asianosaiselta (hänen toimittamansa lasten isän suostumus on päivätty vasta 15.8.2005 ja se koskee vain tietojen käyttöä vastauksen antamiseen oikeusasiamiehelle).

Professorin rooli asiassa on kaiken kaikkiaan hallintomenettelyllisesti ja juridisesti jäsentymätön. Tällainen asiantila lisää riskiä siitä, että menettely tulee samaistettavaksi virkamieheen tai viranomaiseen. Näkemykseni mukaan tämä ei ole lähtökohtaisesti asianmukaista. Professorin asemassa olevan virkamiehen tulisi ymmärtää kiinnittää viesteissään korostettua huomiota virkamiesasemastaan välittyvään kuvaan. Erityisesti sanottu koskee sähköpostitse tehtäviä yhteydenottoja, koska niissä riski väärinkäsitysten syntymiseen on suuri automaattisesti välittyvien allekirjoitustekstien johdosta ja ylipäätään siksi, että vastaanottaja voi nähdä, mistä sähköpostiosoitteesta viesti on lähetetty. Useimmilla virkamiehillä on nykyään työpaikallaan käytettävissään Internetyhteys, ja sitä kautta mahdollisuus välttää muissa kuin virka-asioissa lähettämiensä viestien aiheuttamat väärinkäsitykset käyttämällä muuta kuin työorganisaation sähköpostiohjelmaa.

Totean näkemyksenäni, että en voi pitää professorin menettelyä käsillä olevassa asiassa asianmukaisena pääasian asianosaisten kannalta. Nähdäkseni professori on lisäksi esittänyt viesteissään – myös kantelijan esimiehelle lähettämässään viestissä – siinä määrin vahvoja väitteitä toiminnan lainvastaisuudesta ja virkamiesten puolueellisuudesta, että kritiikki ei sisältönsä puolesta näyttäydä kaikin osin asialliselta. Merkille pantavaa on myös viestien runsas määrä ja ylipäätään varsin hyökkääväksi luonnehdittava sävy (muun muassa väite toiminnan häikäilemättömyydestä). Viestien epäasianmukaisuutta korostaa se, että kantelija ei ole ilmeisesti voinut salassapitovelvollisuutensa johdosta varsinaisesti puolustautua asianosaistahon ulkopuolelta esitettyjä näkemyksiä ja väitteitä vastaan, joiden professori on vieläpä ilmoittanut olevan julkisessa opetuksessa mielenkiintoista aineistoa.

Toisaalta menettelyn moitittavuusarvioinnissa toiseen suuntaan puhuvana tekijänä on otettava huomioon se, että osalle professorin esittämästä kritiikistä on ilmeisesti ollut lääninhallituksen 21.1.2005 antaman päätöksen valossa perusteita, samoin kuin se, että professorin subjektiivisena vaikuttimena lienee sinänsä ollut yleisen edun tavoittelu.

Kannanottoni menettelyn epäasianmukaisuudesta ei tarkoita sananvapauden tai muiden professorin perusoikeuksien käytön estämistä. Tämä johtuu seuraavista syistä.

Professori olisi halutessaan voinut toimia käsillä olevassa asiassa selvästi yksityishenkilönä esimerkiksi valtakirjan nojalla ja tuomatta virkamiesasemaansa esille. Kansalaisyhteydenottoja nimenomaan yksityishenkilönä, korostamatta asemaansa professorina, hän olisi voinut tehdä ja voi tehdä vapaasti muutenkin.

Edelleen, professorin virka-asemassa ja tieteellisessä työssään professorilla on ollut ja on vapaus käsitellä tematiikkaa esimerkiksi yhteiskunnallisissa

tehtävissään, julkisuuteen antamissaan lausunnoissa, muissa kirjoituksissa ja julkaistavissa tieteellisissä tutkimuksissa. Viimeksi mainituissa suhteissa tulee luonnollisesti ottaa huomioon muun muassa julkisuuslainsäädännön ja muiden tutkimuseettisten periaatteiden noudattaminen.

Virkamiehen sananvapauden käytölle, myös professorin kohdalla, on siis olemassa tiettyjä virkamiesasemasta johtuvia rajoituksia. Sananvapauden käyttö yksityishenkilön ominaisuudessa on sitä vastoin lähtökohtaisesti vapaata eli vain niiden rajoitusten alaista, jotka ylipäättään tulevat kysymykseen muun muassa mielipiteiden ilmaisemisessa ja välittämisessä.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen professorin menettelyn epäasianmukaisuudesta hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi myös Helsingin yliopiston kanslerille.